

מל"א כ"ב – הטוב, הרע ואחאב¹

רוני מגידוב

קריטריון לאבחנה בין נביא אמת ונביא שקר ממקור לא צפוי

מאמר זה הוא המשך למאמר הדיקטטי על נביאי אמת ושקר,² בו נדונו קריטריונים השונים לאבחנה בין נביא אמת ושקר וההשתקפות של חלק מהם בסיפורנו – דיבור בשם אלוהים אחרים מסגיר מייד את שקריות הדובר; התגשמות הנבואה מעידה על דוברתה כי הוא נביא אמת; נבואה הנאמרת בעקבות חוויית התגלות מפיקה דיבור שהוא עוצמתי כפטיש ופצץ סלע (ירמיה כ"ג כט), ואמיתיותה ניכרת.

מל"א כב, 1-27 הוא סיפור של עימות בין 400 (!) נביאים שבפיהם מסר זהה: עֲלֵה וְיִתֵּן אֲדֹנָי בְּיַד הַמֶּלֶךְ (פס' 6) לבין הנביא הבודד – מיכיהו בן ימלה שאינו מוכן לדבר טוב על המלך. על אחאב ויהושפט, השואלים בדבר נביא לפני צאתם למלחמה בארם, מוטלת ההכרעה מי מהם דובר אמת. בשיג ושיח שבין אחאב לבין יהושפט ולבין מיכיהו מוסיף אחאב אמת מידה לאבחנה בין נביא אמת ושקר, ואנו נבקש לבחון אותה ולברר לאן היא עשויה להוביל.

הפתעה מצד מיכיהו והפתעה מצד אחאב

לנוכח הדיבור האחיד של ארבע מאות נביאי החצר הנשמעים כקוראים מדף מסרים מלכותי, מבקש יהושפט לשמוע נביא נוסף.³ מיכיהו בן ימלה נקרא אל חצר המלכות בישראל. בדרך מבקשו השליח: הִנֵּה-נָא דְבַרְי הַנְּבִיאִים פֶּה-אֶחָד טוֹב אֶל-הַמֶּלֶךְ יְהִי-נָא דְבַרְךָ אֶחָד מֵהֵם וְדַבַּרְתָּ טוֹב (פסוק י"ג). ועל כך משיב לו מיכיהו: חִי-ה' כִּי אֶת-אֲשֶׁר יֹאמֶר ה' אֵלַי אֲתוּ אֲדַבֵּר (פסוק י"ד).

רגע המבחן מגיע - עם הגעת מיכיהו לאחאב הוא נשאל: מִיכְיָהוּ, הֲגִלְךָ אֶל-רַמֹּת גִּלְעָד לְמַלְחָמָה אִם-נִחַדְלָ? (ט"ו) התשובה מפתיעה. מיכיהו חוזר על המסר של 400 נביאי החצר בראשות צדקיהו בן כנענה: עֲלֵה וְהַצֵּל וְנָתַן ה' בְּיַד הַמֶּלֶךְ (פסוק ט"ו). אלא שאחאב מפתיע אף הוא. אין הוא מקבל את תשובת הנביא ומבקש ממנו שיאמר לו רק אמת (פסוק ט"ז).

כיצד ידע אחאב שדברי מיכיהו הראשונים אינם אמת?

אפשר שמיכיהו הקצין בכוונה טון סרקסטי, או ששפת הגוף שלו העידה כי הוא מחקה את 400 נביאי החצר. מכל מקום אין הוא חושף את הנבואה שבאמת התגלתה לו, אלא רק לאחר הפצרת אחאב: עַד-כִּפְּמָה פְּעָמִים אֲנִי מְשַׁבְּעֶיךָ אֲשֶׁר לֹא-תִדְבַר אֵלַי רַק-אֲמַת בְּשֵׁם ה'. (ט"ז).

מדוע לאחר שמיכיהו אמר אמת וניבא על תבוסת ישראל, לא קיבל אחאב את דבריו?

שוב הפתעה. לאחר שאומר מיכיהו את האמת לאחאב, על פי בקשתו המפורשת, דוחה אחאב את דבריו. מיכיהו מנבא בעצם את נפילת אחאב ברמות גלעד (רְאִיתִי אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל נִפְצִים אֶל-הַהָרִים כְּצֶאֱן אֲשֶׁר אֵין-לָהֶם רֵעָה, פסוק י"ז). אלא שכך נקלט המסר אצל אחאב כפי שהוא בא לידי ביטוי בפנייתו אל יהושפט: הֲלוֹא אֲמַרְתִּי אֶלְיָךְ לֹא-יִתְּנָבָא עָלַי טוֹב כִּי אִם-רָע. והנה נחשף קנה המידה של אחאב לזיהוי מיכיהו כנביא אמת או שקר: האם הוא מדבר עליו טוב או רע.

האם מיכיהו רוצה שאחאב יקבל את נבואתו הקשה?

¹ הדברים מבוססים על מאמרו של אלחנן סמט, "מלחמת רמות גלעד ומות אחאב בה". המאמר מפורסם בחלקים באתר התנ"ך של מכללת הרצוג, בלשונית המאמרים על מל"א כ"ב | TanachPage.comהתנדק (hatanakh.com)

² המאמר נמצא באתר מיזם התנ"ך של מכון הרטמן - NaviAmot.com נביאי אמת ושקר – דברים, ירמיהו ומל"א כ"ב: מתווה כללי (hartman.org.il)

³ ראו בהרחבה במאמר הנוכח בהערה 2

נראה שמיכיהו עושה כל שביכולתו כדי שאחאב יקשיב ויקבל דבריו⁴ –

ראשית הוא מחקה את ארבע מאות נביאי החצר ובכך מדגים לאחאב שדבריהם איננו דיבור של אמת ואינו דבר ה'. שנית, הוא לא מוכיח את אחאב, מה שיכול היה לעורר את התנגדותו של המלך. ניזכר במפגשיו של אליהו עם אחאב שהיו מלווים באנטגוניזם ודחייה – כך במל"א י"ח יז – יח, כ"א כ – כב, וכך גם במפגש עם הנביא האנונימי בפרק כ' (מב – מג). שלא כמותם, מיכיהו עונה עניינית לשאלה עליה נשאל: הַגִּלְגָלְךָ אֶל-רַמֹּת גִּלְעָד לְמִלְחָמָה אִם-נִחְדָּל (טו) שלישית, מיכיהו אפילו לא מייצע לאחאב מה לעשות כמו 400 הנביאים – עֲלֵה וְנָתַן ה' בְּיַד הַמֶּלֶךְ. הוא פשוט מתאר את שראה, ומשאיר בידי את המסקנות וההחלטות. אם כך, מיכיהו משקיע מאמץ רב כדי שאחאב יאמין לדבריו ולא ייצא למלחמה בה הוא עתיד למצוא את מותו. ועתה הוא מגדיל לפעול, ועושה מעשה מפתיע הנראה כסותר בפוטנציה את שליחותו: הוא מגלה לאחאב ולכל קהל הנאספים סודות מהשמים.

מיכיהו מחבל בשליחות האלוהית?

איך ייתכן שמיכיהו מגלה את התוכנית האלוהית לאחאב, ומשתדל לשכנע את אחאב באמיתות נבואתו. הלוא אחאב אמור ליפול בפח?! כזכור, השליחות שהטיל אלוהים היתה – לפתות את אחאב לצאת למלחמה כדי שייפול ברמות גלעד (פסוק כ). והנה נראה שמיכיהו פועל כנגד שליחותו. כיצד אמור אחאב להילכד במלכודת הפיתוי אם מיכיהו מגלה לו את התוכנית המיועדת לפתותו ולהפילו בפח?! לפנינו תפיסת נבואה לא כחווה עתיד, אלא כמצביעה על אופציה שניתן לשנותה. הגילוי של מיכיהו לאחאב את התוכנית השמיימית מעניק לו חופש בחירה. אחאב יכול עתה לבחור אם הנבואה תתקיים או לא. לו היה מוכן לקבל את דברי מיכיהו והיה מניח למלחמה – שאיננה לצורך הגנה (ראו פסוק ג וכן בהמשך) – היה ממשיך לחיות ולמלוך עוד מספר שנים.

מי מדבר טוב ומי מדבר רע בסיפור?

במאמרו על הפרק מצא אלחנן סמט שבפס' ח'–כ"ח חוזר צמד המילים המנוגדות 'טוב' ו'רע' יחדיו שבע פעמים.⁵

- 1–2. (ח) ... וְאֲנִי שְׁנֵאתִיו כִּי לֹא יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם רָע...
3. (יג) הִנֵּה נָא דְבַרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה אֶחָד טוֹב אֶל הַמֶּלֶךְ
4. (יג) יְהִי נָא דְבָרְךָ כְּדָבַר אֶחָד מֵהֶם וְדַבַּרְתָּ טוֹב.
- 5–6. (יח) הֲלוֹא אֶמְרָתִי אֶלֶיךָ לֹא יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם רָע.
7. (כג) נָתַן ה' רוּחַ שִׁקְרָה בְּפִי כָּל נְבִיאֶיךָ אֲלֵה וְה' דָּבַר עָלֶיךָ רָעָה.

בסעיפים 3 ו 4 הטוב מיוחס לנביאי צדקיהו. הם מדברים טוב. **האמנם?**

על מיכיהו, לעומת זאת, אומר אחאב פעמיים שלא יתנבא עליו טוב כי אם רע (פסוקים ח ויח). **האמנם?** מהאיסוף שלעיל אנו לומדים שה' הוא שדיבר רעה על אחאב, לא מיכיהו (פס' כג). לאור זאת, במישור הארצי מתהפכים הטוב והרע. מיכיהו, שהוגדר ע"י אחאב כמתנבא עליו רע, דווקא מדבר טוב; משום שהוא מגלה לאחאב את המתרחש בספירה השמיימית, ובכך מאפשר לו להעביר את הרעה שה' דיבר עליו. יש לאחאב אפשרות תיקון, **בגלל** נבואת מיכיהו; אלא שאת הנבואה הזו תופש אחאב כ"דיבור רע". ומול מיכיהו, מסתבר שהתפקיד האמיתי של 400 הנביאים הוא הרע. דבריהם ה"טובים" נועדו בעצם לפתות את אחאב לצאת למלחמה.

הטוב הרע והרפלקסיה

למודי נסיון יודעים שפעמים, מעשים שכשלו, או עיתים הנחוות כקשות ומאתגרות מולידים לא אחת יסודות חדשים, תהליכי תיקון ויצירות מקדמות; ופעמים דווקא עיתים שנחו כטובות, מפנקות, מעלות את האגו – הסתברו בחלוף

⁴ ראו בחלק ז' במאמרו של סמט [מלכים 49 סמט \(live.com\) .docx](https://www.live.com/docx)
⁵ ראו החלק י"ג במאמרו של סמט [מלכים 55 סמט \(live.com\) .docx](https://www.live.com/docx)

הזמן כמעכבות התפתחויות וכמשלות. אלא שהארת העת והבנת התפקיד שמילאה מתרחשות בדרך כלל רק זמן רב אחרי שהסתיימה. בזמן אמת, אדם אינו יודע מהי תכלית הדברים המתחוללים בחייו ויש לו השפעה מוגבלת על ניווטם. ולי סיפורו של אחאב שפירש באופן כל כך מוטעה את הטוב והרע הסובבים אותו, יאפשר הרחבת המבט על הטוב הנכון והמתגר.

מדוע לא ניצל אחאב את ההזדמנות שניתנה לו? מדוע דחה את נבואת מיכיהו?

לעיתים גאווה ואגו מפריעים לאדם להקשיב לאמת חיצונית או פנימית. אפשר שזהו התהליך שאטם את אחאב מלהקשיב לנבואתו של מיכיהו בן ימלה.

עצם היציאה למלחמה על רמות גלעד יש בה מרכיב של רצון המלך להראות כי אותו לא מוליכים שולל, ובשפה פשוטה – הוא לא ייצא פראייר. במלחמתו הקודמת בארם עליה מסופר בפרק כ', ניצח אחאב. למרות הניצחון המוחץ הוא שיחרר את בן הדד מלך ארם שנפל בשבי בידי צבא ישראל. החלטתו עוררה עליו ביקורת נוקבת מצד נביא אנונימי. אחאב איננו יכול להחליט לשחרר את מלך ארם שהובס. ה' הוא שקבע את גורל המערכה, ומתן חירות לבן הדד ללא שאילה בה' יסב עונש לאחאב ולעמו (כ' לה – מג). גערת הנביא האנונימי קשה למלך והוא הולך על-ביתו סר וְזָעַף וַיָּבֵא שְׁמֵרוֹנָה (כ, מג).

במסגרת הסכמי הכניעה לאחאב הבטיח בן הדד כי יחזיר ערים ישראליות שארם כבשה. אולם, ערים אלה, או חלקן, לא הוחזרו למרות ההבטחה; על כן, במובן מסוים הן עדות לכישלוננו של אחאב בהתנהלותו מול בן הדד. עתה נחוש אחאב להחזיר לא רק את רמות גלעד, אלא גם את כבודו כמלך: הַיְדַעְתֶּם כִּי-לָנוּ רָמַת גִּלְעָד וַאֲנַחְנוּ מְחֹשִׁים מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד מֶלֶךְ אֲרָם (פסוק ג).

בפרשת כרם נבות חוזרת ההערה על הליכת אחאב סר וזעף אל ביתו. כשסרב נבות לתת לאחאב את כרמו, תגובתו היא: וַיָּבֵא אַחְאֵב אֶל-בֵּיתוֹ סַר וְזָעַף עַל-הַדָּבָר אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֱלֹהֵי נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאֵלִי (כ"א ד). ואפשר שהקשר הסגנוני מעיד על מהות משותפת. גם פרק כ' וגם סיפור כרם נבות בפרק כ"א משרטטים את דמותו של אחאב כמועל בתפקידו ומעוות את דמות המלך הישראלי הכפוף לחוק, ושעליו נאמר "לְבַלְתִּי רוּם לָבְבוּ מֵאַחֲיוֹ" (דברים י"ז, כ). אין זה פירוש בלתי מתקבל על הדעת כי חטא זה של אחאב – רוּם הלב המלכותי – לא איפשר לו לשמוע את דברי מיכיהו ובכך להינצל, לפחות בשלב זה, מהנבואה שימות בקרב על רמות גלעד.⁶

ניסיונו של אחאב לחמוק מהנבואה

מענין שאחאב לא פסל לחלוטין את נבואת מיכיהו - הוא הכניסו למעצר ולא הרגו כנביא שקר. אפשר לשער שתיכנן לחזור כמנצח ולהתרברב בפני מיכיהו ואנשי החצר. אולם, ניתן גם להניח שהוא האמין באפשרות שמיכיהו צודק. יעידו על כך הצעדים בהם נקט שתכליתם להערים על הנבואה: הוא מתחפש לחייל פשוט כדי לחמוק מגורלו. בן הדד מלך ארם, שענימו נהג אחאב בחסד, לא השיב לו כגמולו, והוא מורה לאנשיו: לֹא תִלְחַמוּ אֶת-קָטָן וְאֶת-גָּדוֹל כִּי אִם-אֶת-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ. (לא). למרות התחפושת המקשה על ביצוע ההנחיה של מלך ארם לפגוע רק במלך ישראל (שעתה קשה מאד לזהותו), כאילו במקרה נורה בחץ שלא כוון לאחאב דווקא: וַאִישׁ מִשָּׁן בִּקְשָׁת לְתַמּוֹ וַיִּפֶּה אֶת-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשָּׁרְיָן (לד), וכאילו במקרה מצא החץ את דרכו אל נקודות התורפה שבשריון.

לכל דבר רע יש סוף

אחאב הפצוע סירב לעזוב את שדה הקרב, ונשאר מועמד במרכבתו שותת דם. כך מנע כאוס ותבוסה ללא סדר. המלך שקורותיו משתרעות על פני שליש מפרקיו של מלכים א', הוא מלך ישראלי מושמץ. אולם הוא זוכה מפי המספר לתיאור התנהגותו ההירואית בשעותיו האחרונות. בכך הותיר לנו המספר תובנה נוספת על טוב רוע – הם אינם מוחלטים. כשמדובר בבני אנוש, הם תמיד מורכבים.

⁶ וראו במאמרו של אלחנן סמט על מיקומו של סיפור כרם נבות בין שתי פרשיות המלחמה בבן הדד: [מלכים 45 סמט \(live.com\).docx](https://www.live.com/docx)